

אוניברסיטת בר אילן

תהליכי אקספלורציה זהותית בקרב מאומצים

Identity Exploration Processes Among Adoptees

טל עוזר-ברגר

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר מוסמך

בבית הספר לחינוך של אוניברסיטת בר אילן

תשע"ו

רמת גן

תקציר

בשנים האחרונות הולכים וגדלים מספרם של המחקרים הפסיכולוגים העוסקים באוכלוסיית המאומצים (זפרן, 2007). ואולם, מחקרי האימוץ התמקדו לרוב בילדים ובבני נוער ואילו חייהם של מבוגרים צעירים שאומצו בילדותם זכו לתשומת לב פחותה (וגאר, 2008). עבודת מחקר זו בוחנת את תהליכי חקירת הזהות (אקספלורציה) בקרב בוגרים-צעירים מאומצים בישראל, אשר התמודדו בעבר או שעודם מתמודדים עם הקונפליקט מסביב לפתיחת תיק אימוץ לצורך השגת מידע אודות הוריהם הביולוגים. עיון מחקרי בקונפליקט זה, בקרב קבוצה זו, עשוי להאיר סוגיות מעניינות בהקשר להתפתחות זהות, שכן הדילמה סביב פתיחת תיק האימוץ, קשורה בקשר עמוק לשאלות של זהות.

על כן, מטרת המחקר הנוכחי הייתה לבחון ולאפיין היבטים תיאורטיים הקשורים להתפתחות מבנה הזהות באמצעות בחינה של תהליכי חקירה זהותית (אקספלורציה) המתרחשים בהקשר של אימוץ. הספרות המחקרית מרבה לבחון את האקספלורציה הזהותית מסביב להכרעות האדם בדבר בחירות עתידיות; סוגיית האימוץ מעלה שאלה ייחודיות לגבי אקספלורציה המכוונת לגיבוש זהות מכיוון שבמקרה זה האקספלורציה לכאורה אינה מכוונת להכרעה בנוגע למחוייבות לעתיד שהרי האימוץ כבר נעשה. ראוי לציין כי בשל מגבלות חוק האימוץ בישראל, אשר לא מאפשר פתיחת תיק אימוץ לפני גיל 18, בבגרות המוקדמת החקירה הזהותית תתבטא בעיקר בחשיבה רפלקטיבית על האימוץ (Kohler, Grotevant & McRoy, 2002) ובניית נרטיב שאינו בהכרח עקבי או מבוסס על אנשים ואירועים אמיתיים (Grotevant, Fravel, Gorall & Piper, 1999) על מנת להימנע מקונפליקט פנימי. אם כך, ניתן לשאול האם תהליכי אקספלורציה בקרב מאומצים יכולים לאפשר לנו להרחיב תיאורטית את משמעות מושג החקירה הזהותית (אקספלורציה).

באופן יותר ממוקד, עבודת מחקר זו מנסה לענות על שתי שאלות מחקר עיקריות: (1) מהם המניעים הפסיכולוגים שמשתתפים מתארים בדבר השאלה האם לפתוח או לא לפתוח תיק אימוץ? (2) האם המניעים הפסיכולוגים המתוארים על ידי משתתפי המחקר, דומים למניעים של יצירת סיפור אחיד וקוהרנטי (גישות מודרניות של זהות) או שהמניעים המתוארים על ידיהם אינם מבקשים ליישב את הקונפליקט על ידי יצירת סיפור חיים אחיד וקוהרנטי (גישות פוסט מודרניות של זהות)? המסגרת התיאורטית שהנחתה את בחינת שאלות המחקר הייתה תיאוריות פיתוח הזהות (Erikson, 1968; Grotevant, 1987; Marcia, 1966, 1967, 1980; McAdams, 1988).

בנוסף, נעשה שימוש בתובנות מתוך תיאוריות פוסט-מודרניות העוסקות בגיבושה של זהות (Gergen, 1968; Lifton, 1993). תיאוריות אלו ידונו בהרחבה בפרק המבוא.

במחקר זה רואיינו עשרה משתתפים (3 גברים, ו-7 נשים), בוגרים מאומצים ישראלים מעל גיל 18. משתתפי המחקר אותרו דרך הרשת החברתית Facebook. מגבלת גיל המשתתפים נובעת בשל מגבלות חוק האימוץ בישראל שלא מאפשרות פתיחת תיק אימוץ בטרם יגיעו המאומצים לגיל 18. המדגם מבוסס על משתתפים שאומצו בגיל ינקות, אשר ברור שאין להם מידע מוקדם על משפחתם הביולוגית. עשרת המשתתפים, בגילאי 25-59, כאשר הגיל הממוצע הוא 32, פתחו את תיק האימוץ. שמונה מתוכם ילידי הארץ ושניים ילידי ברזיל.

במגמה לבדוק את שאלות המחקר שהוצגו לעיל הוחלט לבחור בשיטת מחקר איכותנית ולבחון את הנושא דרך הגישה הנרטיבית. הרעיון העומד בבסיס מערך המחקר הוא שיש לבחון אנשים אשר בפועל נאלצים להתמודד לאורך תקופת חיים לא קצרה עם נושא שהוא בעל פוטנציאל קונפליקטואלי בקרב קבוצתם החברתית, נושא, אשר יש בו כדי לאיים על תחושת הזהות. לצורך כך, יש לראיין נבדקים בקרב קבוצה זו ולבקש מהם לספר את סיפור חייהם תוך התייחסות לאותו נושא. התשובות לשאלות המחקר מתקבלות מניתוח נרטיבי-איכותני של הטקסטים המתקבלים (שכטר, 2000).

במחקר הנוכחי, הראיונות נוהלו בצורה פתוחה, עם הנחייה מינימלית מצד המראיינת. הראיונות נקראו במקביל על מנת לקבל תמונה כללית ומוטיבים משותפים. בנוסף, כל ראיון נקרא ונותח בנפרד, תוך "הארה" של הממדים הרלבנטיים בטקסט על פי מערכת המושגים התיאורטית של גישות מודרניות ופוסט-מודרניות בזהות. ובעיקר, בניתוח ובבחינה של הממדים: מניעים פסיכולוגיים לפתיחת/אי פתיחת תיק אימוץ, ביטויים לאקספלורציה ובדיקה שהמראיין חוקר זהות וכן ביטויים לצורך ליצירת הרמוניה בין שני הסיפורים וישובו של הקונפליקט (הפער בין הסיפור המדומיין לבין הסיפור האמיתי).

הניתוח האיכותני הצביע על שני **מניעים פסיכולוגיים** מרכזיים, המשפיעים על פתיחת תיק האימוץ בפרט ואקספלורציה בכלל: **צורך בשייכות וצורך להשלים עם אובדן**. ניתן להניח כי האדם המתמודד עדיין בבגרותו עם תחושות של חריגות ושונות הכרוכות באימוץ לצד העיסוק עם אובדני האימוץ, מנסה ל"פצות" על חלק מהאובדנים על ידי חקירה זהותית הנוגעת ישירות באימוץ וכן חקירה זהותית בתחומי חיים שונים – אישי, זוגי, חברתי, תעסוקתי. **תהליך פתיחת תיק האימוץ**

תורם במידה רבה ומאפשר למשתתפי המחקר לעשות זאת, בכך שהוא מאפשר להם לצאת מגבולות החשיבה הרפלקטיבית ולהתוודע למידע אובייקטיבי באשר לאימוצם.

המחקר הנוכחי גם הרחיב את ההבנה באשר לחשיבות הגוון הרגשי המיוחס לאימוץ והשפעתו על התמודדותם של משתתפי המחקר עם הקונפליקט שנוצר בעקבות פתיחת תיק האימוץ. בעוד ששני משתתפים תופסים את האימוץ **כחיובי** בעיקרו וכמזל שנקרה להם בחייהם, עבור שניים מהמשתתפות משמעות האימוץ היא **שלילית**. שישה ממשתתפי המחקר רואים באימוץ היבטים **חיוביים ושליליים גם יחד**. היכולת לראות את האימוץ על רווחיו ומחיריו, מאפשר לרוב משתתפי המחקר הנוכחי לחיות בהשלמה וקבלה עצמית על אף המידע החדש אליו התוודעו בעקבות פתיחת תיק האימוץ. לממצא הנוכחי תרומה ייחודית להבנת **הזהות המאומצת**.

זהות מאומצת היא המשמעות שהאדם נותן לאימוצו משלושה היבטים: ההגדרה העצמית כמאומץ, תחושת הקוהרנטיות של היבטי הזהות השונים ותחושת ההמשכיות לאורך זמן של הזהות המאומצת (Grotevant, Dunbar, Kohler & Lash Esau, 2000). מהסיפורים עולה כי פתיחת תיק האימוץ מאמת את המשתתפים עם מציאות חדשה, מספק מידע חדש, מוסיף נדבך נוסף לחייהם ומערער על תחושת הקוהרנטיות בזהותם. מציאות חדשה זו, אינה חיצונית להם, אדרבא, זוהי מציאות ההופכת להיות מורכבת ברמה הפסיכולוגית ודורשת התמודדות עם **קונפליקט** זהותי. קונפליקט זה, צומח על רקע המעבר מחשיבה רפלקטיבית על האימוץ, לאפשרות לבחון את האימוץ על רבדיו השונים, בעקבות פתיחת תיק האימוץ.

במסגרת המחקר הנוכחי נבחנו גם תהליכי הזהות שמאומצים חווים, תוך התייחסות **לגישות מודרניות ופוסט-מודרניות של זהות**, אשר ידונו בהרחבה בפרק המבוא. המחקר מצא כי מציאות החיים של משתתפי המחקר הנוכחי היא כזו שהם חיים בין **שני סיפורים**. מניתוח הראיונות עולה כי רוב המשתתפים יכולים לחיות עם שני הסיפורים זה בצד זה, ללא הצורך להכריע ביניהם ובכל זאת לחיות בהשלמה וקבלה עצמית.

לעומת זאת, שתי מרואיינות במחקר הנוכחי מתקשות להחזיק בשני הסיפורים. בסיפורן הן מבטאות רגשות כואבים של נטישה, חוסר שייכות ואכזבה עמוקה מפתיחת תיק האימוץ. המידע החדש אליו נחשפו, העמיק את הקונפליקט והחריף את התחושות הללו. סיפורי הנבדקות הללו נמצאו מתאימים לדמות **'העצמי המודרני'**.

למחקר הנוכחי תרומה תיאורטית להבנת האימוץ בכך שהוא שופך אור חדש על מאפייני הזהות המאומצת בבגרות, מקורותיה והשלכותיה. לממצאי המחקר גם השלכות יישומיות. ההבנה של מאפייני הזהות המאומצת, יכולה להקל על מטפלים לסייע למטופליהם בעיבוד הזהות המאומצת בדרך אשר תביא ליתר השלמה עימה.